

Наталія Стеца, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, освітнього менеджменту
та соціальної роботи
Рівненського державного гуманітарного університету

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розглянуто методи соціальної роботи, їх практичне застосування для різних клієнтських груп, а також висвітлено теоретичні аспекти становлення та впровадження цих методів у вітчизняній і світовій практиці.

Особливість соціальної роботи як професійної діяльності полягає у тому, що вона спрямована на підтримку та розвиток якісного життя людей, допомогу у розв'язанні соціальних проблем. Оскільки соціальна робота спрямована на подолання соціальних проблем та надання підтримки людям, то зміни в соціальній структурі та політиці мають значний вплив на її ефективність.

Ключові слова: соціальна робота; методи соціальної роботи; наукова галузь “соціальна робота”; професійна соціальна робота; соціальний працівник.

Лім. 10.

Nataliya Stetsa, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy, Educational Management and Social Work Department of
Rivne State Humanitarian University

METHODS OF SOCIAL WORK AS A COMPONENT OF THE SUCCESSFUL PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

The article examines the methods of social work, their practical application for various client groups, and also highlights the theoretical aspects of the formation and implementation of these methods in domestic and international practice.

The field of science “social work” has existed for over a hundred years. During this time, the main principles and methods of this field were researched and defined. Despite this, there are still problems related to the formation of social work as a science and the specifics of providing social assistance to different categories of the population. The concept of “social work” can have a broad and narrow understanding. In a broad context, it covers all types of activities aimed at helping people in difficult life situations and solving social problems. In a narrow sense, social work is an independent scientific and practical discipline that investigates social problems and develops effective methods of solving them.

Social work is an important branch of science with its own characteristics and research methods. Over the years, scientific research has been conducted and methods of working with different categories of clients have been developed. However, there are issues that require further study and resolution.

The development of different groups of social work methods is the result of a complex process. Social work as a professional activity developed along with changes in society, in particular with changes in socio-economic conditions. Disclosure of socio-economic factors that contributed to the emergence and development of various groups of methods allows for a better understanding of their essence and effectiveness.

The peculiarity of social work as a professional activity is that it is aimed at supporting and developing the quality of life of people, helping to solve social problems. Since social work is aimed at solving social problems and providing support to people, changes in social structure and policy have a significant impact on its effectiveness.

Thus, cooperation between social workers, scientists, government organizations and the public requires the introduction of new methods of social work into practice and professional activity, exchange of experience and knowledge, as well as decision-making on effective social policy.

Keywords: social work; methods of social work; scientific field “social work”; professional social work; social worker.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає у тому, що соціальна робота є універсальним видом професійної діяльності, спрямованим на розв'язання соціальних проблем та надання соціальної підтримки особам у складних життєвих обставинах. Як наука, вона тісно пов'язана з іншими галузями знань, такими як психологія, соціологія, політологія, економіка тощо. Інтеграція

цих наук дозволяє соціальним працівникам отримувати комплексне розуміння соціальних проблем та ефективно впливати на їх подолання.

Розширення філософії освіти сприяло розвитку науково-методологічного підходу до соціальної роботи, засади якого були закладені вітчизняними вченими. Проте для подальшого розвитку наукової галузі соціальної роботи в Україні потрібні додаткові дослідження та методологічні розробки,

які враховуватимуть специфіку українського суспільства і його потреби.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники активно досліджують різні аспекти соціальної роботи, зокрема методи роботи з різними категоріями клієнтів, що мають особливі потреби або перебувають у складних життєвих ситуаціях. Вони аналізують ефективність різних методів та їх вплив на якість життя людей.

Методи соціальної роботи є предметом досліджень вітчизняних учених, які активно працюють над розвитком цієї галузі. В Україні існують різні наукові дослідження та публікації, присвячені методам соціальної роботи. Основні методи соціальної роботи не застосовуються одночасно і не є рівнозначними у кожній ситуації. Вибір методу залежить від соціальних потреб клієнта, умов його життєдіяльності та цілей соціальної роботи.

Одним із прикладів таких досліджень є аналіз методів роботи з різними категоріями клієнтів, які перебувають у складних життєвих обставинах (безробітні, особи з інвалідністю, люди похилого віку та інші). Вітчизняні науковці досліджують, які методи є найбільш ефективними для розв'язання їхніх соціальних проблем та поліпшення їхнього стану. Основні питання методів, структури та змісту соціальної роботи як наукової галузі були вивчені такими вченими, як А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Міщик, В. Полішук, Т. Семігіна, С. Харченко та інші, що розглядали специфіку методів соціальної роботи як обов'язкову умову співпраці з певними категоріями клієнтів [1; 6; 7].

Зазначені дослідження допомагають встановити ефективні методи соціальної роботи, які можуть бути використані соціальними працівниками для підтримки та допомоги конкретним категоріям клієнтів у складних життєвих обставинах. Вони також сприяють розвитку соціальної роботи як науки та поліпшенню її практики.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей та змісту методів соціальної роботи, що є необхідною складовою розвитку наукової галузі та професії "соціальна робота". Ці методи становлять суттєвий елемент функціонування і прогресу професійної соціальної роботи, допомагаючи соціальним працівникам ефективно розв'язувати соціальні проблеми, надавати підтримку конкретним категоріям населення.

Вивчення методів соціальної роботи дає змогу розробляти нові підходи та стратегії, а також успішно впроваджувати їх на практиці. Таким чином, дослідження і розвиток цих методів є необхідним для підвищення ефективності та якості професійної діяльності соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Основний матеріал дослідження відображає різноманітні методи та соціальні технології, що використовуються у соціальній роботі для розв'язання практичних завдань. Класичні групи методів, характерних для соціальної роботи, включають:

1. Консультування та психологічну підтримку: соціальні працівники надають консультаційну підтримку та психологічну допомогу особам, які потребують допомоги у розв'язанні особистих проблем, подоланні емоційних труднощів або негативних життєвих ситуацій.

2. Соціальне планування: соціальні працівники розробляють плани та стратегії для розв'язання соціальних проблем та підвищення якості життя людей. Це включає аналіз проблеми, визначення цілей та розробку дієвих кроків для досягнення позитивних змін.

3. Роботу з групами: соціальні працівники організовують та проводять різноманітні групові заняття, тренінги і семінари для удосконалення соціальних навичок, комунікації та розвитку групової співпраці.

4. Медіацію та конфліктологію: соціальні працівники залучаються до врегулювання конфліктів та сприяють мирному залагодженню суперечок шляхом медіації та пошуку компромісних рішень.

5. Розвиток громади: соціальні працівники співпрацюють з різними громадськими організаціями й інституціями для зміцнення ролі та розвитку спільнот [3]. Вони допомагають організувати і проводити різноманітні заходи, що сприяють спільному діалогу, співпраці та розвитку спільнот.

Ці методи та соціальні технології використовуються соціальними працівниками для розв'язання низки соціальних проблем, поліпшення взаємодії між окремими об'єктами та їхнім оточенням, а також забезпечення добробуту і соціальної справедливості.

Таким чином, можна узагальнити, що методи соціальної роботи – це сукупність технологій, дослідницьких і терапевтичних процедур, способів діяльності, за допомогою яких здійснюється соціальна робота. Методи соціальної роботи можна розглядати як способи, прийоми і операції, які застосовуються у процесі соціальної роботи. Вони служать засобом дослідження та пізнання соціальної дійсності, а також практичного її освоєння. Методи соціальної роботи також включають сукупність прийомів та засобів впливу на клієнта [5].

Методи соціальної роботи можна класифікувати за різними критеріями, такими як цільова група, спосіб впливу, теоретична база та інші. Ось декілька можливих класифікацій методів соціальної роботи:

1. За цільовою групою:

– Індивідуальна робота: методи, спрямовані на взаємодію з конкретною особою, надання їй підтримки, консультацій та індивідуального супроводу.

– Групова робота: методи, спрямовані на взаємодію з групою людей, організацію групових занять, тренінгів та спільного розвитку.

2. За способом впливу:

– Психологічні методи: включають психотерапевтичні підходи, консультації, психологічну підтримку та інші методи, спрямовані на психологічну зміну та допомогу клієнтам.

– Соціально-економічні методи: включають методи, спрямовані на підтримку соціально-економічного благополуччя, надання матеріальної допомоги, соціального супроводу та розвитку навичок самообслуговування.

– Правові методи: включають методи, пов'язані з захистом прав та інтересів клієнтів, надання юридичної допомоги, консультацій та підтримки в судових справах.

3. За теоретичною базою:

– Системний підхід: включає в себе методи, які базуються на системній теорії і аналізують проблеми особистості [6].

Окрім зазначеного, існує ще й інша класифікація:

1. Загальні (філософські) методи використовуються для аналізу та розуміння соціальних явищ, основних принципів та цінностей, що лежать в основі соціальної роботи. Ці методи допомагають соціальним працівникам розробляти стратегії та підходи, що відповідають філософським принципам і сприяють досягненню соціальних цілей. Один з філософських методів соціальної роботи – це філософський аналіз. Цей метод використовується для розуміння основних принципів та цінностей, що лежать в основі соціальної роботи. Через філософський аналіз соціальні працівники можуть виявити і розглянути філософські концепції, які впливають на соціальну роботу і визначають її цілі та методи. Наприклад, етичні принципи, справедливість, гуманізм, права людини та інші філософські поняття можуть бути використані для розв'язання соціальних проблем та підвищення якості життя людей.

Ще один філософський метод – діалектичний аналіз. Він допомагає розглядати соціальні проблеми як системні, взаємопов'язані явища. Базується на принципах діалектики, які включають у себе взаємодію протилежностей, розвиток та перебудову. Застосовуючи діалектичний аналіз, соціальні працівники можуть зрозуміти складні соціальні ситуації, виявити причини проблем, розробити стратегії для їх регулювання.

Філософські методи також можуть включати філософське моделювання, філософське узагальнення, філософський аналіз текстів тощо. Вони допомагають соціальним працівникам аналізувати складні соціальні проблеми, розробляти стратегії та підходи з питань розв'язання проблем клієнтів.

2. Загальнонаукові методи в соціальній роботі використовуються як загальні прийоми, які застосовуються у багатьох наукових дисциплінах. Філософські методи, зазначені вище, вказують на різноманітні прояви загальнонаукового підходу, такі як наукова абстракція, аналіз та синтез, індукція та дедукція, історичний метод та інші. Ці методи дають змогу проводити систематичний аналіз соціальних явищ, розробляти науково обґрунтовані підходи до подолання соціальних проблем.

3. Спеціальні наукові методи використовуються виключно в галузі соціальної роботи для ефективного впливу на клієнтів та досягнення поставлених цілей. Деякі з цих методів включають у себе такі, як:

– Соціальна анкета – є методом збору інформації про клієнта, його потреби та проблеми. Вона може містити запитання про соціальне середовище, фінансовий стан, стан здоров'я та інші аспекти життя, які допомагають встановити початковий діагноз та розробити індивідуальний план роботи.

– Соціометрія – використовується для вивчення соціальних взаємин та структури групи. Цей метод уможливорює ідентифікувати лідерів, аутсайдерів та групову динаміку, що допомагає соціальним працівникам розуміти взаємодію між учасниками групи та впливати на неї.

– Соціальний аудит – застосовується для оцінки соціальних проблем та потреб у певній громаді. Цей метод включає збір даних, аналіз та оцінку інформації, що допомагає визначити пріоритети і розробити стратегії соціальної роботи.

– Методи групової динаміки слугують для аналізу та розуміння динаміки групи. Вони включають спостереження, аналіз взаємодії учасників групи, виявлення конфліктів та розробку стратегій для їх врегулювання.

– Методи медіа-соціальної роботи мають на меті створення і поширення інформації про соціальні проблеми, поширення позитивних змін та мобілізацію громадської підтримки. Вони включають використання медіа-каналів, соціальних мереж та інших інформаційних засобів для досягнення соціальних цілей [9].

Поміж вищезазначеного існують спеціальні наукові методи соціальної роботи, які спеціально розроблені для цієї галузі і використовуються соціальними працівниками для досягнення конк-

ретних цілей та розв'язання соціальних проблем клієнтів. Ці методи базуються на наукових принципах та дослідженнях, дозволяючи ефективно впливати на клієнтів, групи і громади. Нижче подано кілька прикладів таких спеціальних наукових методів соціальної роботи:

– Метод соціального дослідження передбачає систематичний збір, аналіз та інтерпретацію даних з метою вивчення соціальних проблем. Соціальні працівники використовують цей підхід для вивчення потреб та проблем клієнтів, оцінки ефективності програм і послуг, а також для оцінки соціальних змін.

– Метод соціального планування використовується для розробки та реалізації стратегій соціальної роботи з метою розв'язання соціальних проблем. Це включає аналіз соціальних потреб, визначення цілей та завдань, розробку програм та планів дій, а також оцінку їхньої ефективності.

– Метод соціального навчання застосовується для надання клієнтам знань, навичок та ресурсів, що сприяють їм у розв'язанні соціальних проблем.

Поміж вже згаданими існують соціально-економічні методи соціальної роботи, які служать для аналізу і впливу на соціальні та економічні процеси з метою досягнення поліпшення соціального добробуту й економічного розвитку. Ці методи ґрунтуються на взаємодії соціальних та економічних факторів і включають такі підходи:

– Соціально-економічний аналіз – це метод, який використовується для дослідження й аналізу економічних і соціальних процесів, що впливають на суспільство. Він сприяє виявленню причиново-наслідкових зв'язків між соціальними та економічними явищами, а також дає змогу виявити проблеми та розробити стратегії для їх вирішення.

– Соціально-економічне планування застосовується для розроблення та впровадження стратегій соціального та економічного розвитку. Включає аналіз потреб і пріоритетів суспільства, визначення цілей та завдань, розроблення програм й проєктів, а також оцінку їх ефективності.

– Соціально-економічне моделювання використовується для створення математичних та статистичних моделей, що дають можливість прогнозувати й аналізувати соціальні та економічні процеси. Цей метод допомагає визначити можливі наслідки різних рішень та стратегій, оцінити їх вплив на суспільство, розробити оптимальні рішення.

4. Організаційні (адміністративні) методи соціальної роботи розглядаються у контексті управлінського аспекту діяльності структур соціальних служб та інших соціальних інститутів. Вони можуть бути використані для організації роботи соціального працівника або соціальної служби з метою досягнення поставлених цілей та

ефективного виконання завдань і керування нею. Ці методи передбачають такі підходи:

– Планування: цей метод включає розроблення планів роботи, визначення цілей, завдань і стратегій для досягнення поставлених цілей. Він сприяє організації робочого процесу, розподілу ресурсів та встановленню послідовності дій.

– Організація робочого простору: цей метод охоплює організацію робочого простору соціального працівника або соціальної служби з метою забезпечення комфорту й ефективності роботи. Він включає таке розташування меблів, обладнання та інших ресурсів, що сприятиме зручності й ефективності.

– Управління часом: цей метод включає планування та організацію робочого часу з метою ефективного виконання завдань. Він передбачає встановлення пріоритетів, розподіл часу на різні види робіт, управління перервами і використання методів для збереження часу.

– Координація та співпраця: включає організацію співпраці та координацію роботи з іншими соціальними працівниками, професіоналами й організаціями. Він допомагає забезпечити взаємодію, обмін інформацією та ресурсами для досягнення спільних цілей.

– Моніторинг та оцінка включає систематичне спостереження, збір даних і оцінку результатів роботи з метою виявлення проблем, визначення ефективності та внесення коректив. Він сприяє забезпеченню якості роботи і вдосконаленню процесів.

5. Наступною групою методів є педагогічні, тобто ті, які ґрунтуються на педагогічних принципах та наукових дослідженнях і сприяють ефективній інтерактивній навчальній діяльності. Серед педагогічних методів основними є:

– Експеримент: цей метод передбачає активну участь учнів у власному навчанні та відкриття нових знань. Він включає проведення практичних досліджень, експериментів та вправ, що дають змогу учням самостійно відкривати й осмислювати нову інформацію.

– Метод проблемного навчання: цей метод передбачає ставлення до навчання як до процесу розв'язання проблем. Він включає постановку проблемних ситуацій, дослідження причин та пошук рішень, що активізує мислення і критичне мислення учнів.

– Метод проєктів: цей метод передбачає організацію навчального процесу на основі виконання учнями практичних проєктів. Він включає постановку цілей, планування і реалізацію проєкту.

Поряд з вищезазначеними методами існують методи самовиховання. Це способи, якими людина самостійно розвиває особистісні якості, формує свій світогляд та ціннісні орієнтації. Основна ідея

самовиховання полягає у тому, що кожна людина сама знає свої потреби, мету та способи досягнення успіху.

6. Методи самовиховання включають:

– Самоаналіз – це постійне оцінювання власних дій, вчинків та реакцій на різні ситуації. Він допомагає розуміти сильні та слабкі сторони, виявляти помилки та робити висновки для подальшого розвитку.

– Самонавчання – це постійне здобування нових знань, навичок та вмій без формального навчання. Воно включає самостійне читання книг, перегляд відео, вивчення інформації в Інтернеті, а також практичне застосування отриманих знань у реальних ситуаціях.

– Саморефлексія – це постійне відстеження власних думок, почуттів та емоцій. Вона допомагає розуміти внутрішні мотивації, реагувати на стресові ситуації та знаходити способи поліпшення емоційного стану.

– Самоконтроль – це встановлення конкретних цілей та створення плану дій для їх досягнення. Він включає регулярне відстеження прогресу, аналіз виконання плану і коригування дій для досягнення кращих результатів.

– Самовдосконалення – це постійна робота над власним розвитком та удосконаленням особистості. Воно включає розвиток нових навичок, розширення знань, підвищення фізичної та емоційної стабільності, а також пошук нових способів самовираження [3].

Використані окремо або в поєднанні один з одним, забезпечують досягнення бажаних результатів у розвитку особистості. Однак важливо пам'ятати, що самовиховання – це постійний процес, який вимагає терпіння, самодисципліни та постійного зусилля.

Психологічні методи відіграють важливу роль і можуть бути використані у низці наук для вивчення та впливу на психічні процеси та поведінку особистості. Вони уможливають розуміння різних аспектів людського мислення, емоцій, мотивації та інших психологічних явищ, а також пояснення їх.

Кожен із практикованих сьогодні підходів до визначення методів соціальної роботи об'єктивно має право на існування як наукова база для розвитку соціальної роботи, так і прикладна система для галузевої діяльності.

Середовище, в якому перебуває людина, відіграє значну роль у формуванні її поведінки та здатності пристосовуватися до суспільства. Це оточення насичене різноманітними пристосуваннями і соціальними нормами, які встановлюються іншими людьми. У такому оточенні людині доводиться адаптуватися до постійно змінюваних ситуацій та мікросередовищ, де діють свої закони, норми і правила [10].

Соціальний працівник, застосовуючи фундаментальні наукові знання, здатний ефективно виконувати свою соціальну місію в різноманітних умовах. За допомогою розуміння соціальних процесів, взаємодії з іншими учасниками цих процесів та роботи в мікросередовищах, він може сприяти адаптації різних груп клієнтів до соціального середовища, задовольняти їхні потреби та захищати їхні права.

Аналіз теоретичних досліджень у галузі соціальної роботи дає підставу зробити висновок, що ця сфера є ключовою для інтеграції в суспільство. Методи соціальної роботи, які були визначені, спрямовані передовсім на підтримку якісного життя різних категорій клієнтів, допомогу у розв'язанні соціальних проблем та вплив на соціальну динаміку суспільства.

Майбутні дослідження виступають як інструмент соціальних перетворень, де соціальна робота спрямована на зміну соціальних умов та поліпшення якості життя людей. Вона сприяє впровадженню нових соціальних практик, моделей та програм, сприяючи розбудові соціального суспільства, де кожна особистість має рівні можливості та доступ до соціальних ресурсів.

Отже, методи соціальної роботи відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості та захисту прав різних категорій населення на різних рівнях – індивідуальному, груповому, системному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех В.П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*. ДЦССМ. 2002. С. 29–47.
2. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ : УДЦССМ. 2001. 400 с.
3. Карпенко О.Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2005. № 3. С. 99–107. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1>.
4. Карпенко О.Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2007. № 6. С. 32–39. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1>.
5. Карпенко О. Івженко І. Теоретичні аспекти зародження та розвитку професійної соціальної роботи. *Збірник наукових праць Педагогічний альманах*. 2022. № 51. С. 184–190. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43306/1/O_Karpenko_I_Ivzenko_P_A_2022_51.pdf.
6. Мигович І.І., Жмир В.Ф. Теоретичні засади соціальної роботи: навч. посібник. Ужгород : Говерла. 2007. 166 с.

7. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2001. 175 с.

8. Семигіна Т., Брижовата О. Міжнародне визначення соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3, 4. С. 144–145.

9. Соціальна робота: реалії та виклики часу : навч.-метод. посіб. / уклад. С.О. Омельченко та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М.П. Драгоманова, ДВНЗ “Донбас. держ. пед. унт”. 2021. 229 с.

10. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В., Безпалько, С.Я. Харченко та ін. ; за заг. ред.: І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури. 2004. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf.

REFERENCES

1. Bekh, V.P. (2002). Tsilisnist sotsialnoi roboty: metodolohichni, teoretychni ta prakseolohichni aspekty [Cylisnist of social work: methodological, theoretical and praxeological aspects]. *Social work in Ukraine at the beginning of the 21st century: problems of theory and practice*. pp. 29–47. [in Ukrainian].

2. Kapska, A.I. (2001). Sotsialna robota: deiakі aspekty roboty z ditmy ta moloddui [Social work: some aspects of work with children and youth]. Kyiv, 400 p. [in Ukrainian].

3. Karpenko, O.H. (2005). Obiekt, predmet ta metody sotsialnoi roboty: systemnyi pidkhid [Object, subject and methods of social work: a systematic approach]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series 11. Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*. No. 3. pp. 99–107. Available at: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

4. Karpenko, O.H. (2007). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka yak odniiei iz umov uspishnoi praktychnoi diialnosti* [Formation of professional competence of a social worker as one of the

conditions for successful practical activity]. *The scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series 11. Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*. No. 6. pp. 32–39. Available at: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

5. Karpenko, O. & Ivzhenko, I. (2022). Teoretychni aspekty zarodzhennia ta rozvytku profesiinoi sotsialnoi roboty [Theoretical aspects of the origin and development of professional social work]. *Collection of scientific works Pedagogical almanac*. No. 51. pp. 184–190. Available at: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43306/1/O_Karpenko_I_Ivzhenko_PA_2022_51.pdf. [in Ukrainian].

6. Myhovych, I.I. & Zhmyr, V. F. (2007). Teoretychni zasady sotsialnoi roboty: navch. posibnyk [Theoretical principles of social work]. Uzhhorod, 166 p. [in Ukrainian].

7. Semyhina, T. (2021). Mizhnarodna sotsialna robota: priorityty ta standarty [Theoretical aspects of the origin and development of professional social work]. *Collection of scientific works Pedagogical almanac*. Kyiv, 175 p. [in Ukrainian].

8. Semyhina, T. & Bryzhovata, O. (2002). Mizhnarodne vyznachennia sotsialnoi roboty [International definition of social work]. *Social policy and social work*. No. 3, 4. pp. 144–145. [in Ukrainian].

9. Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu: navch.-metod. posib. (2021). [Social work: realities and challenges of the time: teaching method. manual]. (Ed.). S.O. Omelchenko et al; Kyiv national University named after Taras Shevchenko, NPU named after M.P. Dragomanova, State Higher Secondary School “Donbas. state ped. unt”. Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrainian].

10. Zvereva, I.D., Bezpalko, O.V., Kharchenko, S.Ya. et al (2004). Sotsialna robota v Ukraini: navch. posib. [Social work in Ukraine]. (Ed.). I.D. Zvierieva, H.M. Laktionova. Kyiv. Available at: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.03.2024

“Чітка мета – перший крок до будь-якого досягнення”.

Вільям Клімент Стоун
американський бізнесмен, меценат

“Багато чого не зробиш, поки не вивчишся. Але багато треба зробити, щоб навчитись”.

Конфуцій
давньокуитайський філософ

“Про свої здібності людина може дізнатися, тільки спробувавши прикласти їх”.

Луцій Аней Сенека
давньоримський філософ, поет

